<u>અસ્વીકરણ</u>:સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

<u>DISCLAIMER:</u> The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

==========

ગુજરાત રાજ્ય વગરે.

વી.

ચૂડમણી પરમેશ્વરન આયર અને અન્યવગરે.

(સીવીલ અપીલ નંબર ૧૯૬૩–૬૪ ઓફ ૨૦૨૩)

જુલાઈ ૧૭,૨૦૨૩

[જે. બી. પારડીવાલા અને પ્રશાંત કુમાર મિશ્રા, ન્યાયમૂર્તિ શ્રીઓ]

કેન્દ્રીય માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭–કલમ ૬૯ હેઠળ સમન્સ જારી કરવામાં આવ્યા છે–સમન્સ કરાયેલ વ્યક્તિ દ્વારા કલમ ૪૩૮, સી. આર. પી. સી. નો અમલ–અશક્યતા.– ઠરાવ્યુ: જો કોઈ વ્યક્તિને તેનું નિવેદન નોંધવાના હેતુથી ૨૦૧૭ અધિનિયમ ની કલમ ૬૯ હેઠળ બોલાવવામાં આવે, તો કલમ ૪૩૮, સી. આર. પી. સી. ની જોગવાઈનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી–સમન્સ કરાયેલ વ્યક્તિ સુનાવણી પૂર્વેની ધરપકડ સામે રક્ષણ મેળવી શકે તે માટેનો એકમાત્ર રસ્તો એ છે કે અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાઈકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રનો

ઉપયોગ કરવો–હાઈકોર્ટ સમક્ષ અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ ફોજદારી અરજીઓ દાખલ કરીને વર્તમાન કેસમાં સામાવાળાએ બરાબર આ જ કર્યું હતું, સામાવાળાએ અપીલકર્તાને ૨૦૧૭ના અધિનિયમ ની અનુચ્છેદ ૬૯ (૧) દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ કરીને તેમની ધરપકડ ન કરવા માટે નિર્દેશ માંગ્યો હતો–આ, ટુંકમાં, આગોતરા જામીન માટેની અરજ હતી–જો કે, સમન્સના તબક્કે, સમન્સ કરાયેલ વ્યક્તિ કલમ ૪૩૮, સી. આર. પી. સી. નો ઉપયોગ કરી શકશે નહીં– જી. એસ. ટી. અધિનિયમ હેઠળ સશક્ત સત્તાધિકારી દ્વારા વ્યક્તિની ધરપકડ કરવાની સત્તા વૈધાનિક છે અને સામાન્ય રીતે રિટ કોર્ટે આવી સત્તાના ઉપયોગમાં દખલ કરવી જોઈએ નહીં– વિવાદિત આદેશમાં સંબંધિત સત્તામંડળને ૮ અઠવાડિયાની અંદર ન્યાયિક પ્રક્રિયા પૂર્ણ કરવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો અને જો કોઈ યોજના બનાવવાની જરૂર હોય તો જરૂરી પગલાં લેવા માટે સામાવાળાને વધુ બે સપ્તાહનો સમય આપવામાં આવ્યો હતો અને જો તેઓ તેમની જવાબદારી નિભાવવા તૈયાર ન હોય તો તે રદ કરવા. જો કે, બંને સામાવાળાને તેમના નિવેદનો નોંધવા માટે સત્તાવાળાઓ સમક્ષ હાજર થવાની વધુ એક તક આપવામાં આવી હતી– હાજર થવામાં તેમની નિષ્ફળતા પર, કાયદા અનુસાર આગળ વધવાનો અધિકાર– સી. આર. પી. સી., ૧૯૭૩ કલમ ૪૩૮– ભારતનું બંધારણ, અનુચ્છેદ ૨૨૬. સેન્ટ્રલ એક્સાઇઝ અધિનિયમ ૧૯૪૪ કલમ ૧૪૫. નાણાકીય અધિનિયમ , ૧૯૯૪ કલમ ૮૩.

ભારતનું બંધારણ, અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ પૂર્વ–ધરપકડ રક્ષણ

માટે અરજી– ઠરાવ્યું: અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ ધરપકડ પૂર્વેના રક્ષણ માટેની અરજીને સ્વીકારવા માટે ઉચ્ચ અદાલત માટે કોઈ પ્રતિબંધ નથી, જો કે, આવી શક્તિનો ઉપયોગ સાવચેતીપૂર્વક થવો જોઈએ–આગોતરા જામીન માટેની અરજી અને અધિકારીની ધરપકડ ન કરવાના આદેશની રિટ વચ્ચે મૂળભૂત તફાવત છે– મેન્ડમસની રિટ માત્ર વૈધાનિક અથવા અન્ય ફરજોની કામગીરી માટે દબાણ કરવા માટે હશે–કોઈ અધિકારીને તેના કાયદાકીય કાર્ય કરતા અટકાવવા માટે કોઈ આદેશની રિટ નહીં હોય–જ્યારે અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાઈકોર્ટ સમક્ષ રિટ અરજી દાખલ કરવામાં આવે છે, ત્યારે રિટ કોર્ટની ફરજ છે કે તે કેસની હકીકતની તપાસ કરે અને એ નક્કી કરે કે રિટ અરજદારનો કેસ કરતારસિંહ કેસમાં દર્શાવ્યા મુજબ અપવાદરૂપ કેસોની શ્રેણીમાં આવે છે કે કેમ.

કરતારસિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય**(૧૯૯૪) ૩ એસસીસી ૫૬૯:[૧૯૯૪] ૨ એસ. સી. આર. ૩૭૫–અનુસરવામાં આવ્યું.**

ભારત સંઘ વિરુદ્ધ પદમ નારાયણ અગ્રવાલ અને અન્ય. **(૨૦૦૮) ૧૩ એસસીસી ૩૦૫:[૨૦૦૮] ૧૪ એસ. સી. આર. ૧૭ ૯–પર આધાર રાખ્યો.**

પી. વી. રમણા રેડ્ડી વિરુદ્ધ ભારત **સંઘ (૨૦૨૧) ૨ એસ. સી. સી. ૭૮૪–પર આધાર રાખ્યો.**

કેસ લો સંદર્ભ

[૨૦૦૮] ૧૪ એસસીઆર૧૭૯	પર આધાર રાખ્યો.	પેરા ૧૩
[૧૯૯૪] ૨ એસસીઆર ૩૭૫	ને અનુસર્યુ	પરિચ્છેદ ૧૭
(૨૦૨૧) ૨ એસસીસી ૭૮૪	નો સંદર્ભ લીધો	પેરા ૧૮

ક્રિમિનલ એપેલેટ જ્યુરિસડીક્શનઃ ક્રીમિનલ અપીલ નંબર ૧૯૬૩–૧૯૬૪ ઓફ ૨૦૨૩.

તા.૨૪/૧૨/૨૦૧૮ના એસ. સી. આર. એ. નંબર ૧૧૦૧૦ અને ૧૧૦૭૬માં અમદાવાદ ખાતેની ગુજરાત હાઈકોર્ટના ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

અરજદારો તરફે કનુ અગ્રવાલ, સુશ્રી દીપાનવિતા પ્રિયંકા, માધવ સિંહલ, વકીલો.

સામાવાળા માટે તરફે શ્રી કે. એમ. નટરાજ, એ. એસ. જી., આર. પી. ગુપ્તા,

મુકેશ કુમાર મારોરિયા, પ્રશાંત સિંહ પ્રથમ, વી. બાલાજી, સુશ્રી મંજુલા ગુપ્તા, શૈલેશ મડિયાલ, શરત નામ્બિયાર, વકીલ.

કોર્ટનો નીચેનો આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતોઃ

<u>આદેશ</u>

૧. પરવાનગી આપવામાં આવી.

૨. ખાનગી સામાવાળા (મૂલ્યાંકનકર્તાઓ) તરફે હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે તેઓ આ અદાલતને મદદ કરવાની સ્થિતિમાં નથી કારણ કે તેમના ગ્રાહકો છેલ્લા લગભગ છ મહિનાથી તેમના સંપર્કમાં નથી.

૩. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, ખાનગી સામાવાળા વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ તરફથી અમને કોઈ સહાયનો લાભ મળ્યો ન હતો.

૪. અમે ગુજરાત રાજ્ય તરફે હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી કનુ અગ્રવાલને સાંભળ્યા છે.

૫. રેકોર્ડ પરની સામગ્રી પરથી એવું લાગે છે કે નાણાં અધિનિયમ, ૧૯૯૪ની કલમ ૮૩ અને કેન્દ્રીય માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની કલમ ૭૦ (ટૂંકમાં "સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭") દ્વારા સર્વિસ ટેક્સને લાગુ કરાયેલ કેન્દ્રીય આબકારી અધિનિયમ, ૧૯૪૪ની કલમ ૧૪૫ (ટૂંકમાં "અધિનિયમ, ૧૯૪૪") હેઠળ સામાવાળાને એક મેસર્સ એયર એન્ટરપ્રાઇઝ મુંદ્રા કચ્છ સામેની તપાસના સંબંધમાં પૂછપરછના હેતુ માટે હાજર રહેવા માટે બોલાવવામાં આવ્યા હતા. સંબંધિત સત્તામંડળ માલ અને સેવા કર જવાબદારીની કથિત ચોરી/નાણાં અધિનિયમ ૧૯૯૪ અને સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ ૨૦૧૭ની જોગવાઈના ઉલ્લંઘન અંગે સામાવાળાની પૂછપરછ કરવા માંગે છે.

૬. સમન્સ મળ્યા પછી, સામાવાળાએ વિભાગના સંબંધિત અધિકારીઓના અંતે ધરપકડની આશંકા વ્યક્ત કરી હતી.

૭. ઉપર ઉલ્લેખિત એવા સંજોગોમાં, હાઈકોર્ટ સમક્ષ બે રિટ અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમાં અનુક્રમે સ્પે. ક્રી. અરજી નંબર ૧૧૦૧૦ ઓફ ૨૦૧૮ની અને ૧૧૦૭૬ ઓફ ૨૦૧૮ હતી. બંને રિટ અરજીઓનો નિકાલ ૨૪.૧૨.૨૦૧૮ ના સામાન્ય આદેશ દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો. વાદગ્રસ્ત હુકમનો સંબંધિત ભાગ આ મુજબ છેઃ–

"૭. દલીલોની સ્વૈચ્છિક પ્રકૃતિને ધ્યાનમાં લેતા જ્યારે અરજદારો ન્યાયિક

પ્રક્રિયા દ્વારા પોતાની મદદ કરવા ઈચ્છે છે, ત્યારે તેમને સંબંધિત અધિકારી સમક્ષ તેમના કેસનું પ્રતિનિધિત્વ કરવા દો. સંબંધિત સત્તામંડળે તેને ૮ અઠવાડિયાના સમયગાળામાં પૂર્ણ કરવું પડશે અને એકવાર ન્યાયિક પ્રક્રિયા પૂર્ણ થયા પછી જો કોઈ વાજબી આશંકા હોય, અને જો તેઓ તેમની જવાબદારી પૂર્ણ કરવા તૈયાર ન હોય, તો તેમને જરૂરી પગલાં લેવા માટે વધુ બે અઠવાડિયાની તક આપવામાં આવી શકે છે. અરજદારોએ સંબંધિત પોલીસ સ્ટેશન સમક્ષ ૧૧/૦૧/ ૨૦૧૯ ના રોજ અથવા તે પહેલાં હાજર થવું પડશે.

ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, હાલની અરજીઓનો નિકાલ કરવામાં આવે છે. સીધી બજવણીની મંજૂરી છે."

૮. ઉચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા પસાર કરાયેલા ઉપરોક્ત આદેશથી અસંતુષ્ટ ગુજરાત રાજ્ય હાલની અપીલ સાથે આ અદાલત સમક્ષ છે.

૯. પ્રથમ વખત, આ અદાલતે આ મામલાને તા.૨૯.૦૪.૨૦૧૯ ના રોજ હાથ ધર્યો અને નોટિસ જારી કરી. નોટિસ જારી કરતી વખતે, આ અદાલતે હાઈકોર્ટ દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલા નિર્દેશો પર રોક લગાવીને રાહત આપી હતી કે ન્યાયિક પ્રક્રિયા આઠ અઠવાડિયાના સમયગાળામાં પૂર્ણ થવી જોઈએ.

૧૦. ગુજરાત રાજ્ય તરફે હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે ધ્યાન દોર્યું હતું કે સામાવાળામાંથી એકને ૧૪ સમન્સ જારી કરવામાં આવ્યા છે. માત્ર એક જ વાર, સામાવાળામાંથી એક પૂછપરછના હેતુથી હાજર થયો હતો. ત્યારબાદ, કોઈ પણ સામાવાળા સત્તામંડળ સમક્ષ હાજર થયો ન હતો. હવે ૫ વર્ષ થઈ ગયા છે અને તપાસ હજુ બાકી છે. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે સામાવાળાની પૂછપરછ કર્યા પછી જ વિભાગ એ જાણી શકશે કે કોઈ ચોરી થઈ છે કે નહીં અને જેના આધારે ફરિયાદ દાખલ કરવા વગેરે જેવી આગળની કાર્યવાહી નક્કી કરવામાં આવશે.

૧૧. જે રીતે ઉચ્ચ અદાલતે સામાવાળા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી બંને રિટ અરજીઓનો નિકાલ કર્યો છે તેનાથી અમે સંતુષ્ટ નથી. સામાવાળા પાસેથી સમન્સનો આદર કરવાની અને પૂછપરછના હેતુ માટે સત્તાધિકારી સમક્ષ હાજર થવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવતી હતી.

૧૨. તે કાયદાની સારી રીતે સ્થાપિત સ્થિતિ છે કે જી. એસ. ટી. અધિનિયમ હેઠળ સશક્ત અધિકારી દ્વારા વ્યક્તિની ધરપકડ કરવાની સત્તા અને તેને વૈધાનિક સ્વરૂપ તરીકે ગણી શકાય અને સામાન્ય રીતે રિટ કોર્ટે આવી સત્તાના ઉપયોગમાં દખલ ન કરવી જોઈએ. અમે એવું એટલા માટે કહીએ છીએ કારણ કે ધરપકડની આવી શક્તિનો ઉપયોગ એવા કિસ્સાઓમાં જ થઈ શકે છે કે જ્યાં કમિશનર અથવા તેના પ્રતિનિધિ પાસે એવું માનવાનું કારણ હોય કે વ્યક્તિએ

ક્લોઝ ૧૩૨ની સબ–ક્લોઝ (૧) ની ક્લોઝ (એ) અથવા ક્લોઝ(બી) અથવા ક્લોઝ(સી) અથવા ક્લોઝ(ડી) માં ઉલ્લેખિત કોઈ ગુનો કર્યો હોય, જે ઉપરોક્ત ક્લોઝ ની ક્લોઝ (૧) અથવા (૨) અથવા સબ–ક્લોઝ (૨) હેઠળ શિક્ષાપાત્ર છે.

૧૩. જેમ કે આ અદાલતે ભારત સંઘ વિરુદ્ધ પદમ નારાયણ અગ્રવાલ અને અન્ય કેસમાં નિરીક્ષણ કર્યું છે. (૨૦૦૮) ૧૩ એસ. સી. સી. ૩૦૫, (જે કસ્ટમ્સ એક્ટ હેઠળ કસ્ટમ્સ અધિકારીઓની ધરપકડ કરવાની સત્તાઓના સંદર્ભમાં હતી) આવી વૈધાનિક સત્તાઓનો ઉપયોગ ગણવામાં આવેલા ગુનાના ઉદ્દેશ્યપૂર્ણ તથ્યો પર થવો જોઈએ અને સંબંધિત અધિકારી પાસે એવું માનવાનું કારણ હોવું જોઈએ કે ધરપકડ કરવા માંગતી વ્યક્તિ આવા ગુના માટે દોષિત છે.

૧૪. આ અદાલતે પદમ નારાયણ અગ્રવાલ (સુપ્રા) માં ખૂબ જ સ્પષ્ટ કર્યું હતું કે સામાન્ય રીતે અદાલતે ધરપકડ કરતા પહેલા કોઈ શરત લાદવી જોઈએ નહીં. જો ધરપકડ કરતા પહેલા કોઈ શરતો લાદવામાં આવે છે, ઉદાહરણ તરીકે સંબંધિત વ્યક્તિને અગાઉથી જાણ કરવી વગેરે, તો વૈધાનિક જોગવાઈઓ બિનઅસરકારક, નિરર્થક અને અર્થહીન બની જશે.

૧૫. પદમ નારાયણ અગ્રવાલ (સુપ્રા) ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયના ફકરા ૪૪ અને ૪૫ના જવાબમાં કરવામાં આવેલા અવલોકનો મહત્વપૂર્ણ છે, જે

આ રીતે છેઃ–

"૪૪. આ કેસમાં સામાવાળાને માત્ર તેમના નિવેદનો નોંધવા માટે અધિનિયમ ની કલમ ૧૦૮ હેઠળ બોલાવવામાં આવ્યા હતા. ઉચ્ચ અદાલત આ હકીકતથી વાકેફ અને સચેત હતી. તેથી, તેણે એવું માન્યું હતું કે સંજોગોમાં આગોતરા જામીન માટેની અરજીઓ અકાળ હતી. તદનુસાર, સામાવાળાને કસ્ટમ્સ સત્તાવાળાઓ સમક્ષ હાજર રહેવાનો નિર્દેશ આપીને તેમનો નિકાલ કરવામાં આવ્યો હતો. જોકે, કોર્ટ આટલેથી અટક્યું નહીં. તેમાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે જો કસ્ટમ્સ સત્તાવાળાઓને અરજદારો (અહીં સામાવાળા) સામે કોઈ બિનજામીનપાત્ર ગુનો જોવા મળે, તો પણ તેમને દસ દિવસની પૂર્વ સૂચના આપ્યા વિના તેમની ધરપકડ કરવામાં આવશે નહીં.

૪૫. અમારા ચુકાદામાં, હકીકતો પર અને વર્તમાન કેસના સંજોગોમાં, ઉપરોક્ત નિર્દેશોમાંથી કોઈ પણ કાયદેસર, માન્ય અથવા કાયદા સાથે સુસંગત નથી એમ કહી શકાય નહીં. પ્રથમ, હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલો આદેશ આ કોર્ટની બંધારણીય ખંડપીઠે ગુરબખ્શ સિંહ કેસમાં આપેલો આદેશ છે અને તે કોઈપણ બિન–જામીનપાત્ર ગુનાના સંદર્ભમાં સામાવાળાને રક્ષણ આપવા માંગે છે. બીજું, તે ગેરકાયદેસર રીતે અવરોધતું હોય, દખલ કરેલ હોય અને કસ્ટમ્સ અધિકારીઓની સત્તાને દસ દિવસની પૂર્વ નોટિસ આપવાની શરત લાદીને બિનજામીનપાત્ર ગુનો કર્યો હોવાનું કહેવાતુ હોય તે વ્યક્તિની ધરપકડ કરવાની વૈધાનિક

શક્તિનો ઉપયોગ કરવાથી અટકાવે છે, જે કાયદા દ્વારા જરૂરી નથી. ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા કસ્ટમ્સ સત્તામંડળોને જારી કરાયેલા નિર્દેશોની હદ સુધી પસાર કરવામાં આવેલો આદેશ, તેથી, રદ કરવા માટે જવાબદાર છે અને આથી તેને રદ કરવામાં આવે છે." (ભાર પૂર્વક)

૧૬. આમ, કાયદાની સ્થિતિ એ છે કે જો કોઈ વ્યક્તિને તેનું નિવેદન નોંધવાના હેતુથી સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૬૯ હેઠળ બોલાવવામાં આવે, તો ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૦૮ની કલમ ૪૩૮ની જોગવાઈઓ લાગુ કરી શકાતી નથી. અમે એવું કહીએ છીએ કારણ કે સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૬૯ (૧) હેઠળ ધરપકડની સત્તા લાગુ કરવામાં આવે તે પહેલાં કોઈ પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાતો નથી અને આવા સંજોગોમાં, સમન્સ કરાયેલ વ્યક્તિ આગોતરા જામીન માટે ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૪૩૮ નો ઉપયોગ કરી શકતો નથી. સમન્સ કરાયેલ વ્યક્તિ સુનાવણી પૂર્વેની ધરપકડ સામે રક્ષણ મેળવી શકે તે માટેનો એકમાત્ર રસ્તો એ છે કે ભારતના બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાઈકોર્ટના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવો. નિઃશંકપણે, વર્તમાન કેસમાં સામાવાળાએ આ જ કર્યું છે. સામાવાળાએ હાઈકોર્ટ સમક્ષ બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ બે ફોજદારી અરજીઓ દાખલ કરીને જે માંગ કરી હતી તે અહીં અપીલકર્તાને જીએસટી અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની અનુચ્છેદ ૬૯ (૧) દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ કરીને તેમની ધરપકડ ન કરવાનો નિર્દેશ હતો. આ, સારમાં, આગોતરા

જામીન માટેની અરજ મુખ્ય બાબત છે. જો કે, જેમ આપણે ઉપર સમજાવ્યું છે તેમ, સમન્સના તબક્કે, સમન્સ કરાયેલ વ્યક્તિ ફોજદારી કાર્યરીતી સંહિતાની કલમ ૪૩૮ નો ઉપયોગ કરી શકશે નહીં.

૧૭. કરતારસિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, (૧૯૯૪) ૩ એસ. સી. સી. ૫૬૯ કેસમાં આ અદાલતે કોઈ અનિશ્ચિત શબ્દો ન હોય તે રીતે અવલોકન કર્યું છે કે ધરપકડ પૂર્વેના રક્ષણ માટેનો દાવો એ ન તો વૈધાનિક અધિકાર છે અને ન તો ભારતના બંધારણની કલમ ૧૪,૧૯ અને ૨૧ હેઠળ બાંયધરીકૃત અધિકાર છે. જો કે આ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે એવું માન્યું હતું કે ભારતના બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ ધરપકડ પૂર્વેના રક્ષણ માટેની અરજીને ધ્યાનમાં લેવા માટે ઉચ્ચ અદાલત માટે કોઈ અવરોધ નથી, તેમ છતાં એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આવી શક્તિનો ઉપયોગ સાવચેતીપૂર્વક થવો જોઈએ. આગોતરા જામીન માટેની અરજી અને અધિકારીની ધરપકડ ન કરવાના આદેશની રિટ વચ્ચે મૂળભૂત તફાવત છે. મેન્ડમસની રિટ માત્ર વૈધાનિક અથવા અન્ય ફરજોની કામગીરી માટે દબાણ કરવા માટે હશે. કોઈ અધિકારીને તેના કાયદાકીય કાર્ય કરતા અટકાવવા માટે કોઈ આદેશની રિટ નહીં હોય. જ્યારે બંધારણની અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ હાઈકોર્ટ સમક્ષ રિટ અરજી દાખલ કરવામાં આવે છે, ત્યારે રિટ કોર્ટની ફરજ છે કે તે કેસની હકીકતની તપાસ કરે અને એ નક્કી કરે કે રિટ અરજદારનો કેસ કરતારસિંહ (સુપ્રા) માં દર્શાવ્યા મુજબ અપવાદરૂપ કેસોની શ્રેણીમાં આવે છે કે કેમ. રિટ કોર્ટે એ પણ સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે શું આદેશની રિટ જારી કરીને, તે

સક્ષમ અધિકારી અથવા યોગ્ય અધિકારીને તેમના કોઈપણ વૈધાનિક કાર્યો કરવાથી અટકાવશે.

૧૮. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, અમે તેલંગાણા હાઈકોર્ટના ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ, જેને આખરે આ કોર્ટ દ્વારા સ્પેશિયલ લીવ પિટિશન (ક્રી.) નંબર ૪૪૩૦ ઓફ ૨૦૧૯ના તારીખ ૨૭.૦૫.૨૦૧૯ આદેશમાં સમર્થન આપવામાં આવ્યું હતું. અમે પી. વી. રમણ રેડ્ડી વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા રિટ પિટિશન નંબર ૪૭૬૪ ઓફ ૨૦૧૯ના કેસમાં નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરીએ છે અને તેની સાથે સંકળાયેલી અરજીઓ પર ૧૮મી એપ્રિલ, ૨૦૧૯ના રોજ નિર્ણય લેવાયો હતો. ઉચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા કરવામાં આવેલા કેટલાક મહત્વપૂર્ણ અવલોકનો છે અને અમે ઉપરોક્ત અવલોકનો સાથે સંપૂર્ણ સંમત છીએ. ઉચ્ચ અદાલતના અવલોકનો સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૬૯ (૧) અને કલમ ૧૩૨ના જવાબમાં નોંધાયેલી કેટલીક વિસંગતતાઓના સંદર્ભમાં આવ્યા હતા. અમે અહીં સંબંધિત અવલોકનો ટાંકીએ છીએઃ–

“૩૪. જો સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ પોતે જ (૧) ગુનાઓ ઘડતા કૃત્યો, (૨) કાર્યવાહી માટેની પ્રક્રિયા અને (૩) દોષિત ઠેરવ્યા પછી સજા કરવાના સંદર્ભમાં એક સંપૂર્ણ સંહિતા છે, તો કમિશનરની સત્તા, જે પોલીસ અધિકારી નથી, તે પણ કાયદામાં સમાવિષ્ટ પ્રિસ્ક્રિપ્શનમાંથી જ બહાર આવવી જોઈએ. સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૬૯ (૧) ખૂબ જ

સ્પષ્ટ રીતે વર્ણવે છે કે કમિશનર પાસે એવી વ્યક્તિની ધરપકડ કરવાનો આદેશ આપવાની સત્તા છે કે જેને તેણે ગુનાહિત અને બિનજામીનપાત્ર ગુનો કર્યો હોવાનું માનવા માટે કારણો છે. તેથી, અમને ખબર નથી કે જે વ્યક્તિએ સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ ની કલમ ૧૩૨ની પેટા–કલમ (૧) ની કલમ (એફ) થી (એલ) માં નિર્દિષ્ટ ગુનો કર્યો હોવાનું કમિશનર માને છે, જે બિન–સંજ્ઞેય અને જામીનપાત્ર છે, તેની ધરપકડ કેવી રીતે થઈ શકે, કારણ કે સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૬૯ (૧) આવા કિસ્સાઓમાં ધરપકડની સત્તા પ્રદાન કરતી નથી.

૩૫. હકીકત એ છે કે સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૬૯ (૧) હેઠળ ધરપકડની સત્તા માત્ર સંજ્ઞેય અને બિન–જામીનપાત્ર ગુનાઓ સુધી મર્યાદિત છે, તે કલમ ૬૯ની પેટા–કલમ (૨) દ્વારા પણ મજબૂત કરવામાં આવે છે, જે ધરપકડ કરનાર અધિકારીને ધરપકડના કારણોની જાણ કરવા અને ૨૪ કલાકની અંદર તેને મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરવા માટે ફરજ પાડે છે. ધરપકડ કરનાર અધિકારીને ધરપકડના કારણોની જાણ કરવાની અને ૨૪ કલાકની અંદર તેને મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ રજૂ કરવાની ફરજ, સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૬૯ની પેટા–કલમ (૨) હેઠળ સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૧૩૨ (૫) સાથે સહ–સંબંધિત છે, જે ફક્ત સંજ્ઞેય અને બિનજામીનપાત્ર ગુનાઓ સાથે સંબંધિત છે.

૩૬. પરંતુ, રસપ્રદ વાત એ છે કે, સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૬૯ની પેટા–કલમ (૩) ની કલમો (ક) અને (ખ) સંપૂર્ણ રીતે માત્ર એવા ગુનાઓ માટે ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિઓના કેસો સાથે વ્યવહાર કરે છે જે બિન–સંજ્ઞેય અને જામીનપાત્ર તરીકે સૂચવવામાં આવે છે. "ફોજદારી કાર્યરીતી સંહિતાની જોગવાઈઓને આધિન"શબ્દસમૂહનો ઉપયોગ માત્ર પેટા–કલમ (૩) માં થાય છે, જે માત્ર એવી વ્યક્તિની ધરપકડ પછી અનુસરવાની પ્રક્રિયા સાથે સંપૂર્ણ રીતે વ્યવહાર કરે છે કે જેણે બિન–સંજ્ઞેય અને જામીનપાત્ર ગુનો કર્યો હોવાનું માનવામાં આવે છે. જ્યારે સબ–ક્લોઝ(૩) ની ક્લોઝ (એ) ધરપકડ કરનાર અધિકારીને બે વિકલ્પો આપે છે, એટલે કે, પોતે જામીન આપવા અથવા ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિને મેજિસ્ટ્રેટની કસ્ટડીમાં મોકલવા, ક્લોઝ (બી) બિન–સંજ્ઞેય અને જામીનપાત્ર ગુનાઓના કિસ્સામાં ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિને જામીન પર મુક્ત કરવાના હેતુથી નાયબ કમિશનર અથવા સહાયક કમિશનર (જી. એસ. ટી.) ને પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીની સત્તા પ્રદાન કરે છે.

૩૭. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ભલે સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૬૯ (૧) કમિશનરને કોઈ વ્યક્તિની ધરપકડનો આદેશ આપવાની કોઈ સત્તા પ્રદાન કરતી નથી, જેણે બિન–સંજ્ઞેય અને

જામીનપાત્ર ગુનો કર્યો હોય, તેમ છતાં સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૬૯ની પેટા–કલમ (૩) જામીન મંજૂર કરવા, કસ્ટડીમાં રિમાન્ડ અને બિન–સંજ્ઞેય અને જામીનપાત્ર ગુનાઓ કરવાના આરોપી વ્યક્તિને જામીન આપવાની પ્રક્રિયા સાથે સંબંધિત છે. આમ, સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૧૩૨ સાથે વાંચી શકાય તેવી કલમ ૬૯ની પેટા–કલમો (૧) અને (૩) વચ્ચે કેટલીક વિસંગતતા છે.

૩૮. સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૬૯ સાથે બીજી મુશ્કેલી એ છે કે કલમ ૬૯ની પેટા–કલમો (૧) અને (૨) કે જે સંજ્ઞેય અને બિનજામીનપાત્ર ગુનાઓના કિસ્સામાં મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ ધરપકડ અને રજૂ કરવાની સત્તા સાથે સંબંધિત છે, તે "સી.આર.પી.સી. ની જોગવાઈઓને આધિન"શબ્દસમૂહનો ઉપયોગ કરતા નથી. આ શબ્દસમૂહનો ઉપયોગ માત્ર કલમ ૬૯ની પેટા–કલમ (૩) માં બિન–સંજ્ઞેય અને જામીનપાત્ર ગુનાઓ માટે ધરપકડ અને જામીન આપવાના સંબંધમાં થાય છે, જોકે બિન–સંજ્ઞેય અને જામીનપાત્ર ગુનાઓના સંબંધમાં ધરપકડની કોઈ સત્તા સ્પષ્ટ રીતે આપવામાં આવી નથી.

૩૯. એ નોંધવું અગત્યનું છે કે સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૧૩૨ની પેટા–કલમ (૪) હેઠળ, કલમ ૧૩૨ (૧) ની કલમ (એ) થી (ડી) હેઠળના ગુનાઓ સિવાયના અધિનિયમ હેઠળના

તમામ ગુનાઓને સી.આર.પી.સી. માં કંઈપણ અવરોધક ન હોય તે રીતે બિન–સંજ્ઞેય અને જામીનપાત્ર બનાવવામાં આવ્યા છે. વધુમાં, સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની કલમ ૬૭ (૧૦) સી.આર.પી.સી. ની જોગવાઈઓ બનાવે છે, જે શોધ અને જપ્તીને લગતી છે, આ અધિનિયમ હેઠળ દરોડા અને જપ્તીઓને લાગુ પડે છે, આ સુધારાને આધિન કે "કમિશનર"શબ્દ સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૧૬૫ (૫) માં દેખાતા "મેજિસ્ટ્રેટ"શબ્દને બદલશે.

૪૦. તેથી, (૧) એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને કે સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૬૯ (૧) માત્ર તે જ વ્યક્તિઓની ધરપકડને અધિકૃત કરે છે જેમણે સંજ્ઞેય અને બિનજામીનપાત્ર ગુનાઓ કર્યા હોવાનું માનવામાં આવે છે, પરંતુ સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૬૯ (૩) બિન–સંજ્ઞેય અને જામીનપાત્ર ગુનાઓના સંબંધમાં ધરપકડ કરાયેલી વ્યક્તિઓને પણ જામીન આપવા અને જામીન આપવાની પ્રક્રિયા સાથે સંબંધિત છે અને (૨) એ હકીકતને ધ્યાનમાં રાખીને કે સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૬૭ (૧૦) હેઠળ સી. જી. એસ. ટી. કમિશનરને શોધ અને જપ્તીની સત્તા આપવામાં આવી છે, તે જ રીતે જે આઈ. ડી. ૧,૧૯૭૩ની કલમ ૧૬૫માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

૪૧. જો કે સાક્ષીઓને બોલાવવા અને દસ્તાવેજો રજૂ કરવા માટે, સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ હેઠળ તપાસ હાથ ધરનાર યોગ્ય અધિકારીને દીવાની અદાલતની જેમ ગણવામાં આવે છે, આ અધિનિયમ માં અન્ય ચાર સ્થળો છે, જ્યાં પ્રત્યક્ષ અથવા પરોક્ષ રીતે સી.આર.પી.સી. નો સંદર્ભ આપવામાં આવે છે. તે (૧) સી.આર.પી.સી. નો સંદર્ભ છે. સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ની કલમ ૬૭ (૧૦) હેઠળ તપાસ અને જપ્તીના સંબંધમાં, (૨) સી.આર.પી.સી. નો સંદર્ભ. કલમ ૬૯ની પેટા–કલમ (૩) હેઠળ બિન–સંજ્ઞેય અને જામીનપાત્ર ગુનાના સંબંધમાં ધરપકડ કરાયેલ વ્યક્તિને જામીન આપવાના સંબંધમાં, (૩) કલમ ૧૩૨માં સી.આર.પી.સી. નો સંદર્ભ. તેથી, વિદ્વાન એડિશનલ સોલિસિટર જનરલની દલીલ કે સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની કલમ ૬૯ (૩) ને ધ્યાનમાં રાખીને, અરજદારો સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૪૧ અને ૪૧–એમાં જોવા મળતા ધરપકડ સામેના મર્યાદિત રક્ષણથી પીછેહઠ કરી શકતા નથી, તે સાચું ન પણ હોઈ શકે. અગાઉ સૂચવ્યા મુજબ, દંડ પ્રક્રિયા સંહિતા (સુધારા) અધિનિયમ , ૨૦૦૮ની કલમ ૬ દ્વારા સી.આર.પી.સી. માં કલમ ૪૧–એ દાખલ કરવામાં આવી હતી. કલમ ૪–એ સી.આર.પી.સી. ની પેટા–કલમ (૩) હેઠળ, જે વ્યક્તિ હાજર રહેવાની સૂચનાનું પાલન કરે છે અને સમન્સ અધિકારી સમક્ષ હાજર થવાની સૂચનાનું પાલન કરવાનું ચાલુ રાખે છે, તેની ધરપકડ કરવામાં આવશે નહીં. હકીકતમાં,

સી.આર.પી.સી. કલમ ૪૧એ (૧) હેઠળ પોલીસ અધિકારી પર લાદવામાં આવેલી ફરજ એ છે કે તે વ્યક્તિને ગુનાહિત ગુનાના સંબંધમાં તપાસ માટે બોલાવે, જે સી. જી. એસ. ટી. અધિનિયમ ની કલમ ૭૦ (૧) માં નોંધપાત્ર રીતે સમાવિષ્ટ છે. જો કે કલમ ૬૯ (૧) જે કમિશનરને વ્યક્તિની ધરપકડનો આદેશ આપવાની સત્તા આપે છે તેમાં સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૪૧ અને ૪૧–એ માં સમાવિષ્ટ સલામતીનો સમાવેશ થતો નથી, તેમ છતાં અમને લાગે છે કે સી.જી.એસ.ટી. અધિનિયમ ની કલમ ૭૦ (૧) આકસ્મિકતાનું ધ્યાન રાખે છે.

૪૨. કોઈ પણ સંજોગોમાં, જે ક્ષણે કમિશનર પાસે એવું માનવાનાં કારણો હોય કે કોઈ વ્યક્તિએ તેની ધરપકડને સમર્થન આપતો સંજ્ઞેય અને બિન–જામીનપાત્ર ગુનો કર્યો છે, ત્યારે અમે વિચારીએ છીએ કે વ્યક્તિની ધરપકડ કરતા પહેલા સલામતી, સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૪૧ અને ૪૧ A માં પ્રદાન કરવામાં આવી છે., ધ્યાનમાં રાખવી પડશે.

૪૩. પરંતુ, એ યાદ રાખી શકાય છે કે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૪૧–એ (૩), ધરપકડ સામે સંપૂર્ણ અટલ બાંયધરી પૂરી પાડતી નથી. હાજરીની સૂચનાઓનું પાલન હોવા છતાં, પોલીસ અધિકારી પોતે સી.આર.પી.સી. કલમ ૪૧એ (૩) હેઠળ હકદાર છે, નોંધવાના કારણો માટે, વ્યક્તિની ધરપકડ કરો. આ તબક્કે, આપણે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૪૧–

એ(૩) અને સી.જી.એસ.ટી. અધિનિયમ , ૨૦૧૭ ની કલમ ૬૯ (૧) વચ્ચે ભાષામાં તફાવત જોઇ શકીએ છીએ. સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૪૧–એ (૩) હેઠળ, "કારણો નોંધવાના છે", એકવાર પોલીસ અધિકારીનો અભિપ્રાય હોય કે સંબંધિત વ્યક્તિઓની ધરપકડ થવી જોઈએ. તેનાથી વિપરીત, કલમ ૬૯ (૧) "માનવા માટેના કારણો"શબ્દસમૂહનો ઉપયોગ કરે છે. "નોંધવાના કારણો"અને "માનવા માટેના કારણો"વચ્ચે મોટો તફાવત છે.”

૧૯. અમે હજુ પણ બંને સામાવાળાને તેમના નિવેદનો નોંધવાના હેતુથી સત્તાવાળાઓ સમક્ષ હાજર થવા માટે વધુ એક તક આપવા માટે ઇચ્છુક છીએ. જો સામાવાળા હાજર થવામાં નિષ્ફળ જાય, તો તે સંબંધિત અધિકારીને કાયદા અનુસાર આગળ વધવા માટે છૂટ રહેશે.

૨૦. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, બંને અપીલ માન્ય છે. હાઈકોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલ ૨૪.૧૨.૨૦૧૮ તારીખનો સામાન્ય આદેશ રદ કરવામાં આવ્યો છે.

૨૧. બાકી અરજીઓ, જો કોઈ હોય તો, તેનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

દિવ્યા પાંડે

(સહાયિતઃ શેવાલી મોંગા, એલસીઆરએ)

અપીલને મંજૂરી આપવામાં આવી છે.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

==========

અસ્વીકરણ:સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઇ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.